

O kobilicah Pohorja

Matjaž Bedjanič

Ko govorimo o žuželkah, takoj pomislimo na raznoliko družino vsega, kar »leta in leze«, in hitro pozabimo, da nekatere med njimi tudi izvrstno »skačejo«. Če k poskočnosti dodamo še cvrčanje, črikanje in najrazličnejše druge zvoke, ki nas od pomladi

do jeseni skoraj nezavedno obdajajo na travnikih, pašnikih in robovih gozdov, je jasno, da imamo v mislih kobilice.

Kobilice (Orthoptera) uvrščamo v sorodstvo ravnokrilcev in so izvorno zelo stara skupina



*Kratkotipalčnica zelena bleščavka (Euthystira brachyptera) je v Sloveniji razširjena od niž in do gora in tudi na Pohorju je zelo pogosta.
Foto: Matjaž Bedjanič.*

žuželk z nepopolno preobrazbo. Delimo jih v dve veliki skupini oziroma podreda: večje dolgotipalčnice (Ensifera) in manjše kratkotipalčnice (Caelifera). Kot je slutiti že iz slovenskega imena, so pri prvih tipalke močno podaljšane in lahko kar nekajkrat presegajo dolžino telesa. Kratotipalčnice so manjše in imajo tipalke krajše od telesa. Močno razvite zadnje noge kobilic so prilagojene za skakanje, nekatere na krajše razdalje tudi letajo, pri večini pa so krila slabo razvita in neredko močno ali celo popolnoma pokrneta. Imajo pa krila zato v življenju mnogih vrst kobilic drugačno, nadvse pomembno vlogo in bi jim lahko rekli tudi kar »kobilicje glasilke«. Samci dolgotipalčnic namreč z medsebojnim drgnjenjem posebnih struktur na otrdelih pokrovkah pro-

izvajajo najrazličnejše zvoke in tako privabljajo družice ali pa se rivalsko postavljajo pred bližnjimi sovrstniki. Neutrudno cvrčanje samice zaznajo s »kobilicjimi ušesi« oziroma parnimi špranjastimi slušnimi organi na golencih prvih nog. Pri manjših kratkotipalčnicah so ovalne ali špranjaste odprtine slušnih organov nameščene bočno na začetku zadka. Pa tudi samčki se oglašajo na drugačen način. Pri njih tvorijo zvočno napravo oziroma »stridulacijski organ« zobci na notranji strani zadnjih stegen, katere drgnejo ob trde letvice na krilih in tako prav glasno osvajajo predstavnice nežnejšega spola. Če prislovična poskočnost raziskovalcem kobilic ni ravno v pomoč, pa je njihovo oglašanje izjemno pomembno pri prepoznavanju kobilic – prav vsaka se namreč oglašja s svojim nape-

Kratkokrila bilčnica (Metrioptera brachyptera) je značilna dolgotipalčnica pohorskih resav. Po temenu, zgornjem delu ovratnika in pokrovkah je običajno zelena, redkeje pa najdemo tudi enotno rjavo obarvane osebkke.

Foto: Matjaž Bedjanič.



vom in njihovo poznavanje lahko močno olajša določitev zelo podobnih vrst ali razkrije dobro skrite žuželčje pevce kar »na daljavo« ...

V Sloveniji smo doslej zabeležili približno 160 vrst kobilic, vrstno najbogatejša pa so toplejša območja na Primorskem in na Krasu. Favna kobilic Pohorja je slabo poznana, omeniti pa velja, da so prvi podatki o kobilicah na tem območju stari kar več kot 700 let! V znameniti Hiltlovi monografiji o Pohorju in še nekaterih drugih virih namreč najdemo zabeležke o požrešnih rojih kobilic selk, ki so pred davnimi stoletji pustošile tudi v naših krajih. Sicer pa postavljamo začetek ortopteroloških raziskav Pohorja v konec 19. stoletja. Takrat je znani šolnik, prirodoslovec in pisatelj Janez Koprivnik

tudi s pohorskega vznožja izvirno opisal življenje drobnega vinskega črička (*Oecanthus pellucens*), v to obdobje pa sodi še bežna navedba Carla Hiltla o pojavljanju navadnega bramorja (*Gryllotalpa gryllotalpa*) na Pohorju. Kasneje najdemo nekaj razdrobljenih podatkov o kobilicah tega območja šele v delih slovenskega ortopterologa Petra Usa in znanega švicarskega ortopterologa Adolfa Nadiaga v drugi polovici 20. stoletja. Do preloma tisočletja je bilo tako za Pohorje znanih vsega 16 vrst kobilic.

V zadnjih dveh desetletjih se je število znanih vrst kobilic za celotno Pohorje povzpelo na 44 vrst, še vedno pa velja, da so dose danje raziskave zgolj fragmentarne in da je poznavanje pohorske favne kobilic slabo.

Med najbolj prikupne kobilice Pohorja sodi bukova olivka (Miramella irena). Podobno kot pri mnogih kratkotipalčnicah je samica opazno večja od poskočnega snubača. Foto: Matjaž Bedjanič.





Nekošena travnišča, malinovje in bogato strukturirani gozdni rob predstavljajo življenjsko okolje številnih vrst kobilic.

Foto: Matjaž Bedjanič.

Izmed doslej zabeleženih vrst jih sodi 20 v podred kratkotipalčnic, 24 pa v podred dolgotipalčnic, 12 vrst je znanih le z nižje ležečih obronkov Pohorja, 32 vrst pa smo našli tudi na nadmorski višini več kot 1.000 metrov. Numerični oris zaključimo še s podatkom, da je 7 vrst uvrščenih na *Rdeči seznam* in so v Sloveniji ogrožene, 3 vrste pa so pri nas zakonsko zavarovane.

Pri življenjskem okolju kobilic vsakdo najprej pomisli na travnike in pašnike. Na ovršju Pohorja so prevladujoči tip travnišč volkovja. Zanje je značilna zanimiva, a vrstno dokaj monotona združba kobilic, ki se sicer razlikuje v odvisnosti od ekoloških razmer in floristične pestrosti, nekaj dodatnih vrst pa se pridruži še na zaraščajočih gozdnih robovih. V ovršnih gozdovih Pohorja kobilic skorajda ne bomo našli, kar pa ne velja za gozdne jase in bogato strukturirane toploljubne robove gozdov. Tudi rušje in čudovita pohorska barja so zanje povečini neprimerni tip bivališča.

Na pohorskih planjah bomo med kratkotipalčnicami pogosto srečali zeleno bleščavko (*Euthystira brachyptera*), katere telo je sijoče svetlo zeleno z rahlim kovinskim nadihom. Krila so pri obeh spolih pokrnena, pokrovki samčka dosežeta sredino zadka, pri samici

pa sta običajno rožnato obarvani in precej manjši ter se luskasto prilegata zadku. Dokaj pogosta je tudi zelena travničarka (*Omocestus viridulus*), ki jo pri nas srečujemo na gorskih travnikih in pašnikih. Na redkeje poraslih, skoraj golih ali gruščnatih tleh srečamo še modrokrilo peščenko (*Oedipoda caerulescens*). Zaradi svoje prikrivajoče sivkaste obarvanosti je povsem zлита s podlago in jo težko opazimo, vse dokler ne odskoči in med poletom ne pokaže modrikastih kril s črno prečno progjo. Še ena zanimiva kobilica, ki sprehajalca nase opozori, ko zleti in pri tem glasno ropota s krili, je mrežastokrila hribovka (*Stauroderus scalaris*). Samci s takšnim letajočim regljanjem osvajajo samice in po pristanku značilni napev nadaljujejo še z drgnjenjem zadnjih stegenc ob pokrovke. V Sloveniji mrežastokrila hribovka ni pogosta in je uvrščena na *Rdeči seznam* kot ranljiva vrsta, tudi na Pohorju smo jo doslej opazovali le na nekaj najdiščih v okolici Areha. Med kratkotipalčnicami ne smemo pozabiti še bukove olivke (*Miramella irena*), ki sodi med značilne vrste pohorskih resav in je na ovršju Pohorja tudi v drugih življenjskih okoljih razmeroma pogosta. Izmed dolgotipalčnic po številu vrst prevladujejo predstavnice družine cvrčalk. Značil-



Gorska pohodnica (Podisma pedestris) je pri nas razširjena v gorah, na Pohorju se pojavlja na Kopah. Njena krila so pokrneta in z njimi ne proizvajajo zvoka. Oba spola se potihno škrtajoče oglašata z drgnjenjem močnih čeljusti.

Foto: Matjaž Bedjanič.

na vrsta pohorskih resav je kratkokrila bilčnica (*Metrioptera brachyptera*), ki je denimo na sprehodu po Kopah skoraj ne moremo zgrešiti, čeprav se večinoma skriva med vreso in borovničevjem. Drugod po Sloveniji jo najdemo tudi v močvirskih bivališčih, pri nas ni pogosta in je uvrščena na *Rdeči seznam* kot ogrožena vrsta. Največja oziroma najbolj korpulentna koblica na Pohorju je travniška plenilka (*Decticus verrucivorus*). Je pretežno mesojeda, zaradi varovalne barve in skrivanja med vegetacijo pa je ne opazimo zlahka. Samčki se v sončnem vremenu

razmeroma glasno oglašajo, kar olajša zaznavo te razmeroma pogoste vrste.

Še ena izmed večjih in pogostih dolgotpalčnic je jelenova cvrčalka (*Pholidoptera aptera*), ki živi v svetlih gozdovih, na gozdnih robovih ter osončenih brežinah gozdnih cest. Tudi to vrsto najlažje izsledimo po glasnem oglašanju samčkov, saj je zelo hitra in plašna. Sabljasta, rahlo ukrivljena leglica samice je dolga skoraj kot njeno telo. Že večkrat omenjeni glasni napevi samčkov so pomembni tudi za prepoznavanje obeh vrst zelenk – travniške zelenke (*Tettigonia*



Nemško ime za travniško plenilko (Decticus verrucivorus) je »Warzenbeißer«, kar naj bi izviral iz ljudskega izročila, da lahko z močnimi čeljustmi odgrizne nadležne bradavice. Pri nas uporaba v te »kirurško-estetske« namene ni znana. Foto: Matjaž Bedjanič.



Samca vitke lepote (Poecilimon gracilis) prepoznamo po značilnem sedlasto ukričljenem ovratniku z rdečkasto obrobo. Foto: Matjaž Bedjanič.

cantans) in drevesne zelenke (*Tettigonia viridissima*). Prva je na višjih predelih Pohorja in tudi sicer v hribovitem svetu mnogo pogostejša, oglašanje samčkov pa lahko slišimo tudi sto metrov daleč.

Družina srparic je na ovršju Pohorja zastopana s tremi vrstami. Celinska krivocerka (*Barbitistes serricauda*) naseljuje gozdne robove in svetle gozdove in jo na toploljubnih legah srečamo tudi v višjih pohorskih legah. Za obe lepotki – prešerno lepotko (*Poecilimon ornatus*) in vitko lepotko (*Poecilimon gracilis*) – predstavlja Pohorje skrajno severovzhodno mejo njune razširjenosti v Evropi, sicer pa se obe pojavljata južneje po Balkanu vse do severne Grčije. Prešerna lepotka, ki jo je opisal naš znani entomolog Ferdinand Schmidt, je večja in bolj pisana ter v Sloveniji pogostejša. Obe vrsti sta bili pri nas opredeljeni kot ranljivi in sta uvrščeni na *Rdeči seznam*. Morda bo koga presenetilo, da sodi med kobilice dolgotipalčnice tudi vsem dobro znani poljski muren (*Gryllus campestris*). Najraje ima toploljubne sončne travnike na južnih pohorskih obronkih, kjer se od sredine maja do julija njegovo črikanje razlega daleč naokoli. Za konec omenimo le še dve zanimivi ortopterološki najdbi zadnjih let. Na samem ovršju Pohorja je bila pri Partizanskem domu pod Malo Kopo najdena drobna kratokrila jagodnica (*Pezotettix giornae*), ki je v Sloveniji bolj običajna v toplejših nižinah in gričevnem svetu ter je tako visoko v hribovih nismo pričakovali. Še bolj presenetljivo pa je jesensko opazovanje hrumeče poletavke (*Aiolopus strepens*) na Črnem jezeru pri Osankarici ter pri ribniku Jezerce ob Radoljni. Ta toploljubna primorska vrsta sodi med dobre letalce in se v zadnjem času očitno širi tudi v notranjost Slovenije, njen razvoj tako visoko na ovršju Pohorja pa je malo verjeten.

Čeprav smo ortopterološki oris Pohorja resda začeli s historično omembo požrešnih rojev teh žuželk, pa je treba poudariti, da so ti časi seveda že davno mimo in da z izjemo

redkih krajevnih prenamnožitev kobilice pri nas ne povzročajo škode. Ravno nasprotno, človek je v zadnjih desetletjih z različnimi »urejevalnimi« posegi, kot so melioracije mokrotnih travnikov in izsuševanje povirij, ter z intenzivnim kmetovanjem in preoravanjem travišč močno prizadel tudi kobilice in nekatere vrste pripeljal na rob krajevnega izumrtja. Z gotovostjo lahko trdimo, da Pohorje v tem oziru ni izjema, saj so dosejevane travne mešanice, gnojenje in obdelava z moderno mehanizacijo zlasti v nižjih legah povsem spremenile značaj nekdanj bogatih cvetočih ekstenzivnih hribovskih travišč v pusto monotono zelenilo. Ovršni predeli Pohorja so v tem oziru manj ogroženi, izvedeni ukrepi preprečevanja zaraščanja pohorskih planj v zadnjem desetletju pa so za kobilice v splošnem varstvenem oziru predvidoma pozitivni.

Zaključujemo še enkrat s poudarkom, da je favna kobilic Pohorja vsekakor zanimiva, a žal v favnističnem, ekološkem in varstvenem oziru slabo poznana. Prihodnje raziskave bodo gotovo prinesle pomembna nova spoznanja in omogočile bolj tehtno oceno ogroženosti te skupine žuželk na območju bodočega *Regijskega parka Pohorje*.

Literatura:

- Bedjanič, M., 2009: *O kobilicah in bogomolki na območju med Pohorjem in Halozami (Insecta: Orthopteroidea: Saltatoria, Mantodea)*. V: Gradišnik, S., (ur.): *Zbornik občine Slovenska Bistrica III: Svet med Pohorjem in Bočem*, 579–598, Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, 773 str.
- Bellmann, H., Rutschmann, F., Roesti, C., Hochkirch, A., 2019: *Der Kosmos Heuschrecken-führer: Die Heuschrecken Mitteleuropas und die wichtigsten Arten Südosteuropas*. Stuttgart: Franck-Kosmos Verlags-GmbH & Co. KG, 430 str.
- Gomboc, S., Šegula, B., 2014: *Pojče kobilice Slovenije: priročnik za določanje pojčih vrst kobilic po napevih in slikah*. Ljubljana: EGEA, Zavod za naravo, 240 str.
- Zuna-Kratky, T., Landmann, A., Illich, I., Zechner, L., Essl, F., Lechner, K., Ortner, A., Weißmair, W., Wöss, G., 2017: *Die Heuschrecken Österreichs*. Linz: *Denisia 39, Biologiezentrum des Oberösterreichischen Landesmuseums*, 880 str.